

Cerkev sv. Benedikta

EŠD	925
kraj	Zgornje Stranje
čas prenove	1946–1948
odgovorna	
konservatorica	Maja Avguštin

Cerkev sv. Benedikta stoji na 455 metrov visokem griču nad vasjo Zgornje Stranje. Cesta pod cerkvijo vodi v eno smer proti Kamniški Bistrici in v drugo smer proti Gornjemu Gradu.

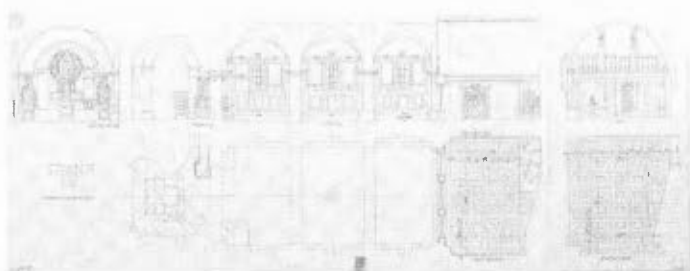
Na mestu današnje cerkve je do prvih desetletij 19. stoletja stala njena srednjeveška predhodnica, ki je dokumentirana v listini o posvetitvi prezbiterja iz leta 1499. Valvasor v svojih zapisih omenja tabor, ki je obdajal cerkev. Rokopisni opis vikariatov Nevlje, Šmartno in Zgornji Tuhinj iz leta 1703 omenja, da ima cerkev zvonik z dvema zvonovoma in tri oltarje. V začetku tridesetih let 19. stoletja so srednjeveško cerkev podrli in zgradili novo, ki je bila posvečena leta 1834. Zgradili so ladjo pravokotnega tlorisa s prezbiterijem pravokotne oblike s porezanima vogaloma. Sleme ladje je bilo nekoliko višje od slemena prezbiterja. Zakristijo so prizidali k južni strani prezbiterja. Zvonik je bil ločen od cerkve.

France Stele v Političnem okraju Kamnika iz leta 1929 zelo natančno opisuje stanje cerkve pred posegi arhitekta Jožeta Plečnika. O notranjosti piše:

»..., da je ladja prekrita z banjo s sosvodnicami, ki slonijo na plitkih pilastrih ob stenah. Vsaka stena ima tri pravokotna okna. Kor je obokan in sloni na dveh kamnitih stebrih. Prezbiterij je prekrit s plitvo kupolo, speljano z osmerokotne podlage. Barve sten: v ladji so stene zelenkaste, pasovi in pilastri beli. V prezbiteriju je troje pravokotnih oken.«

.....
Zgornje Stranje, Cerkev sv. Benedikta.





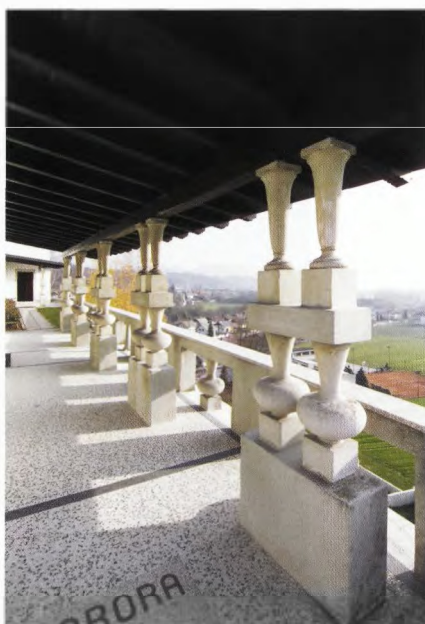
Plečnikov načrt notranje preureditve cerkve sv. Benedikta, junij 1947 (HRAUSKY, KOŽELJ, PRELOVŠEK, *Plečnikova Slovenija*).

Zunanjo podobo opisuje:

»...Kamenit glavni portal s trikotnim slemenom, nad njim je polkrožno okno in še višje okrogla lina. Prezbitერიj ima vensegajoč podzidek. Vsa cerkev je zunaj zelenkasto barvana in ima enotno streho iz škrlilja ... Zvonik je brez podzidka; v pritličje vodi gotski, zgoraj zaokrožen kamenit portal, prirezan na ajdovo zrno. Navzgor so stene nerazčlenjene, ob zvonovih velike polkrožno završene line; streha baročna ...«

Med drugo svetovno vojno je cerkev utrpela precej škode. Nemška vojska jo je zaradi njene strateško zanimive lege spremenila v vojaško postojanko. Ladjo so z betonsko medetažo predelili v dve nadstropji, zazidali so tudi okna in okoli cerkve zgradili bunkerje. V tem času je bilo požgano tudi veliko cerkvene opreme. Po vojni je tedanji župnik frančiškan Martin Perc z župljani uspel brez škode odstraniti betonski strop. K sodelovanju pri prenovi cerkve je povabil arhitekta Plečnika, ker je bil njegov veliki občudovalec. Plečnik je povabilo sprva odklonil, zato se je župnik Perc obrnil na njegovo učenko Majdo Nerimo, in ta je v začetku julija 1946 izdelala načrte za vključitev zvonika v cerkveno stavbno maso.

Leta 1946 je Jože Plečnik prvič prišel v Zgornje Stranje in prevzel načrte za prenovo in opremo cerkve.



Zunanja lopa na južni strani cerkve.



Krstilnica.

Po vojni je gradbenega materiala primanjkovalo, zato je Plečnik vso svojo opremo zasnoval tako, da so mojstri uporabljali material, ki je bil takrat na voljo: beton, rečne kamne, les. Za stebre južne odprte lope je Plečnik uporabil balustre s podrte fasade Glasbene matice v Ljubljani. Betonske okenske okvire, vstavljene leta 1945 v skrajni sili, je zakril z zavesami in ljudi pomiril z besedami:

»... Ko prideš v nedeljo k maši, ti bodo misli in oči uhajale skozi okno domov, ...raztresen boš ... zavese pa ti bodo zaprle to pot, bolj boš zbran in tvoj pogled bo stalno usmerjen proti oltarju ...«

Izjemen učinek je Plečnik dosegel z oblikovanjem tlaka. Tla v ladji in v prezbitteriju so zalita z betonom, v katerega so položene večkrat prekuhane lesene kocke. Tako oblikovanje so po Plečniku uporabljali tudi njegovi učenci. Plečnik je novo nastali prostor med cerkvijo in zvonikom spremenil v krstilnico. Ta je bila urejena v letih 1947 in 1948. Zaradi ločenosti od preostalega cerkvenega prostora je postala vzor takratnemu oblikovanju krstilnic. Plečnik je tako kot pri oblikovanju oltarjev tudi v tem primeru v svojo arhitekturo umestil plastike starejše cerkvene opreme. Na Antonov križ je tako nameščena plastika Boga Očeta pod baldahinom. Stene so obložene s preprosto leseno oblogo. Krstilni kamen visi s stropa na štirih tankih verigah. Na strop so nameščeni izrezljani tramovi. Rezbarije so dopolnjene z pozlato. Na levo in desno stran stene so pritrjene umetno kovane, cvetovom podobne svetilke. Pas ostenja v stiku s stropom je ostal neometan. Plečnik ga je poudaril z zanj tako značilno izstopajočo fugo. Tla so tlakovana z ostanki marmornih plošč.

Prostor pod pevskim korom in pevski kor sam sta v celoti lesena. Strop pod korom je sestavljen iz lesenih kaset. V tem prostoru so tudi spovednice. Dostop na kor je kot stolpič prislonjen ob južno steno zvonika. V njem so kovinske spiralne stopnice.

Plečnik je na novo oblikoval in opremil tudi zakristijo. Omet na obokanem kamnitem stropu je odkril in ga prav tako kot v krstilnici poudaril z izstopajočo fugo. Kot posebno kvaliteten del opreme je



Zakristija, detajl kljuka
na vratih.

.....

treba omeniti lesena vrata v zakristijo. Zgornje vratno polnilo je zapolnjeno z leseno plastiko v obliki amfore. Kovinska kljuka na vratih je oblikovana kot petelin z razprtimi perutmi. Luč na stropu zakristije se odpira kot zvezda na nebu. V zahodnem kotu zakristije so nameščene lesene menjalne stopnice, ki omogočajo bolj strm naklon stopnic.

Poleg načrtovanja nove krstilnice in pevskega kora, preoblikovanja zakristije, izgradnje novega dostopa na zvonik, ureditve glavnega vhoda v cerkev in izgradnje zunanje lope je Plečnik posebno pozornost namenil tudi bogati opreми cerkve.

Leta 1948 je izdelal načrte za oblikovanje novega glavnega oltarja sv. Benedikta. Svoje načrte je prilagajal znanju in možnostim izvedbe okoliških mojstrov. Nastavek glavnega oltarja je oblikoval kot veliko listnato monštranco, vanj pa je umestil starejšo plastiko sv. Benedikta. Enak princip je uporabil tudi pri obeh stranskih oltarjih.

Cerkev je pravi muzej Plečnikove cerkvene opreme. Izdelal je načrte za luči, lestence, več vrst visečih in prosto stoječih svečnikov, svečnik v spomin umrlih župljanov, sedmeroramni svečnik, gong z zvončkoma, cerkvene klopi, križe, luči pod pevskim korom, luči in okvirje za križev pot, kelihe, lesen okenski in vratni okvir v prezbitteriju, prižnico, vrata spovednice ...

Jože Plečnik se v župni cerkvi sv. Benedikta pojavlja kot arhitekt, ki s svojo arhitekturo posega v starejšo grajeno strukturo. Iz zapisov župnijskega urada Zgornje Stranje lahko izvemo, kako je Plečnik razložil vaščanom svoje posege na cerkvi:

»...Tudi doma po hišah živite skupaj stari ljudje, mladi gospodarji, otroci. Vsi morate potrpeti drug z drugim, živeti skupaj v slogi. Pa tudi, ko boste prišli v cerkev, boste svojim otrokom govorili in kazali zgodovino stare vaše cerkve ...«

Iz Steletovega opisa se nam cerkev kaže v drugačni luči, kot jo poznamo danes. Resda ji je veliko škode povzročila nemška vojska med drugo svetovno vojno, vendar pa je večjo arhitekturno spre-



Pogled na pevski kor.

.....

membo doživela v povojnih letih. Cerkev je ohranila svojo gradbeno lupino s po tremi okni na vsaki strani ladje, obliko prezbiterija in zvonik. Prav tako se je ohranil kamniti podzidek trapezaste oblike na zunanji strani prezbiterija. Edina Plečnikova sprememba v prezbiteriju je zaprtje dveh oken z notranje strani. France Stele v svojih zapisih omenja dva srednjeveška portala. Glavni vhodni portal je bil zašiljen, portal, ki je vodil v zvonik, pa je bil polkrožne oblike in prirezan na ajdovo zrno. Glavni portal se ni ohranil. Tisti, ki je nekdaj vodil v zvonik, danes vodi v krstilnico. Nov vhod v zvonik je Plečnik umestil na severno stran zvonika. Do njega vodijo zunanje betonske spiralne stopnice. Po Plečnikovih posegih v povojnih letih je cerkev ostala nedotaknjena vse do leta 1996, ko je sonde na zunanji fasadi izvedel takrat še ZVNKD Kranj. Na podlagi teh je bila nato obnovljena fasada.

MAJA AVGUŠTIN

fotografije: DAMJAN PRELOVŠEK

Literatura in viri

.....

Arhiv ZVKDS, OE Kranj.

Arhiv Župnijskega urada Zgornje Stranje.

HRAUSKY, ANDREJ; KOŽELJ, JANEZ; PRELOVŠEK, DAMJAN. *Plečnikova Slovenija*, Ljubljana 1997.

KREČIČ, PETER. *Jože Plečnik*, Ljubljana 1992.

KREČIČ, PETER. *Jože Plečnik, moderni klasik*, Ljubljana 1999.

MUŠIČ, MARJAN. *Jože Plečnik*, Ljubljana 1980.

PLEČNIK, JOŽE. *Pisma Jožeta Plečnika Emiliji Fon*, Ljubljana 2002.

PRELOVŠEK, DAMJAN. *Plečnikova sakralna umetnost*, Koper 1999.

STELE, FRANCE. *Politični okraj Kamnik*, Ljubljana 1929.

